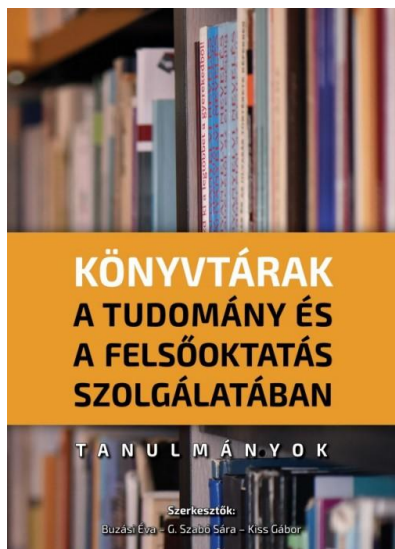

Tószegi Zsuzsanna

Könyvtárak a tudomány és a felsőoktatás szolgálatában

Könyvtárak a tudomány és a felsőoktatás szolgálatában : tanulmányok. Szerk.: Buzási Éva, G. Szabó Sára, Kiss Gábor. Kaposvár : Kaposvári Egyetem Egyetemi Könyvtár, 2016. 144 o. – A tanulmánykötet az interneten szabadon elérhető a következő címen:

http://lib.ke.hu/emimg/konferencia/Konyvtarak_Tanulmanyok_2016_BELIV_P001-144_NYOMDA.pdf

A Kaposvári Egyetem Egyetemi Könyvtára 2015 novemberében kettős évfordulót ünnepelt: ekkor volt 10 éves az egyetemi könyvtár és 80 éves az Magyar Könyvtárosok Egyesülete. A jubileum alkalmából *Könyvtárak a tudomány és a felsőoktatás szolgálatában* címmel tudományos konferenciát szerveztek, amelyen – többek között – a könyvtáraknak a tudásgazdálkodásban, tudásmegosztásban, továbbá a tudásmetria, a kutatásértékelés terén vállalt szerepéről adtak elő. A szervezők a konferencián elhangzottak szerkesztett változatát nyomtatásban és az interneten is megjelentették.

A tanulmánykötet első fejezete a *Könyvtárak a tudomány szolgálatában – tudásmegosztás és*

kutatástámogatás könyvtári környezetben témakörhöz kapcsolódóan közöl hét tanulmányt, melyek közül három kimondottan az adott egyetemen kialakított repozitórium kérdéseivel, kettő a kutatók és az olvasók szaktájékoztatásának új eszközeivel, egy az egyedi azonosítók használatával, egy pedig a plágiumellenőrzéssel foglalkozik.

A második fejezet a *Könyvtárak a felsőoktatás szolgálatában – tanulástámogatás és kompetenciafejlesztés a könyvtárban* témakörében elhangzott előadásokhoz kötődő hat tanulmányt tartalmazza, melyek témája a felsőoktatási könyvtárakban zajló oktatástámogatástól a könyvtárak oktatáson belüli szerepén keresztül az egyes könyvtárak konkrét gyakorlatának bemutatásáig terjed.

Könyvtárak a tudomány szolgálatában – tudásmegosztás és kutatástámogatás könyvtári környezetben

Az *Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum* igazgatója, *Orbán Éva* annak a 2015-ben végzett felmérésnek az eredményeit tette közzé, amely a kutatók információs igényeinek megismerésére irányult. A könyvtárban sokféle érdeklődésű ember fordul meg, a laikusoktól az egyetemi hallgatókon és oktatókon át a praxisban dolgozó állatorvosokig és a tudományos kutatókig. A jól definiálható felhasználói csoportok közül a legnagyobb kihívást a kutatók jelentik, akik egy része a virtuális térben működő láthatatlan kollégiumokba tömörülve, jószerevével önállóan, a könyvtárosok segítségével nélkül gondoskodik a kutatáshoz szükséges információk beszerzéséről.

Az 1787-ben alapított állatorvos-tudományi könyvtár szempontjából messze mutató változás ment végbe az elmúlt évtizedekben: éppen a legtöbb információt igénylő kutatók járnak a legkevésbé a könyvtárba, mivel online eléréssel a könyvtár falain kívül mindenhez azonnal hozzájuthatnak. Az új

eredményekről sem a könyvtáron keresztül, hanem a tudományos műhelyek munkájának folyamatos figyelemmel kísérésével tájékozódnak.

Az *Állatorvos-tudományi Egyetem* könyvtára rendszeresen tájékoztatja az oktatókat, kutatókat az újdonságokról, de ezek a hírlevelek, e-mailben küldött tájékoztatók kevéssé érik el a célközönséget, ezért új módszereket kell kitalálni, új kommunikációs eszközöket kell kidolgozni annak érdekében, hogy a könyvtár és a vezető kutatók között hatékony, élő munkakapcsolat alakuljon ki. Orbán Éva javaslatokkal is él annak érdekében, hogy az egyetemi könyvtár szolgáltatásai a jelenleginél jobban segítsék a tudományos eredmények létrejöttét.

A Kaposvárott több mint fél évszázados múltra visszatekintő felsőfokú agrárszakképzés információs igényeinek változását és az agrár-szaktájékoztatás sajátosságait elemzi *Gyódi Anna* tanulmánya.

Az anyaintézmény az elmúlt ötven évben jelentős fejlődési utat járt be a *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumtól* az 1970-es években működő *Mezőgazdasági Főiskolán* át az ezredfordulón, 2000. január 1-jén megalakult *Kaposvári Egyetemig*. Az egyetemen az agrárgazdasághoz kötődő képzés mellett gazdasági, pedagógiai és művészeti kar is működik. Az egyetemi képzést új oktatási épület-együttes segíti, ahol helyet kapott a központi könyvtár, a hallgatói multifunkcionális központ és egy modern kollégium is.

A Kaposvári Egyetem könyvtárának igazgatóhelyettese az elektronikus információforrásokat megelőző időszak bemutatása után az 1988-ban kezdődött számítógépes korszak legfontosabb eredményeit ismerteti. Az 1980-as évek végétől kezdve kapcsolódtak a külföldi szakirodalmi szolgáltató központokhoz. Fontos mérföldkő volt a magyar felsőoktatás számára az EISZ-program 2001. évi megszületése. A Kaposvári Egyetem 2002-ben már 40 számítógépet bocsátott az egyetemi közösség rendelkezésére az EISZ-kabinetben.

A Kaposvári Egyetem Egyetemi Könyvtár 2005. január 1-jén jött létre az intézmény keretein belül működő két könyvtár összevonásával. Az egyetemi könyvtár az új campuson felépült modern épületben kapott méltó helyet, ahol két tágas olvasóterem, 150 ülőhely és 40 olvasói számítógép biztosítja a tájékozódáshoz a lehetőséget. Az ALEPH rendszert használó könyvtár innovatív szolgáltatá-

sokkal, sok csatornán keresztül szolgálja ki az egyetemi hallgatókat, oktatókat, kutatókat.

Három egyedi szerző- és dokumentumazonosítóval, illetve ezek hazai elterjedtségével foglalkozik *Burmeister Erzsébet* tanulmánya. A *Miskolci Egyetem Könyvtár, Levéltár és Múzeum* főkönyvtárosa a DOI, az ORCID és a VIAF azonosítókat ismerteti, majd röviden bemutatja az azonosítók használatának hazai gyakorlatát.

A DOI (Digital Object Identifier) magát az elektronikus dokumentumot azonosítja, nem pedig azt a számítógépet, ahol a dokumentum megtalálható. 2012 óta nemzetközi szabvány írja elő a rendszer működését. Az azonosítókat az erre szakosodott ügynökségek kezelik; Magyarországon az *MTA Könyvtár és Információs Központ* tartja a nemzetközi ügynökségekkel a kapcsolatot. A 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról értelmében a doktori disszertációk esetében kötelező a DOI használata.

A szerzőket azonosító adatbázisok közül a tanulmány a VIAF-ot és az ORCID-ot mutatja be. Míg a VIAF a nemzeti könyvtárak közös projektje, addig az ORCID közösséget egyéni kutatók, egyetemek, kiadók, tudományos társaságok, repozitóriumok stb. alkotják. Magyarországon az *Országos Széchényi Könyvtárban* működő *Magyar Elektronikus Könyvtár* a VIAF azonosítókat használja. Egyedi szerzői azonosítót alkalmaz a *Magyar Tudományos Művek Tára* (MTMT) a saját adatbázisában nyilvántartott szerzők megkülönböztetésére. Nagy szükség volna a régóta tervezett magyar szerzői névtér kidolgozására és bevezetésére.

Egyetemi repozitóriumok

Az elmúlt egy-másfél évtized egyik legfontosabb feladata volt a felsőoktatási könyvtárak számára az intézményi repozitóriumok kialakítása. A fejlesztésekről és az eddig elért eredményekről négy egyetemi könyvtár számolt be a konferenciakötetben.

Az *Óbudai Egyetemen* 2011 óta működik a *Digitális Archívum*, melynek célja a kutatási és oktatási eredmények megőrzése és szolgáltatása. Ugyancsak 2011-től működik az egyetemen a TDK-dolgozatok, a végzős hallgatói szakdolgozatok és diplomamunkák, PhD disszertációk kötelező plágium-ellenőrzése. *Berek László* könyvtárigazgató ismerteti a repozitóriumi feltöltést, a plágium-ellenőrzést, továbbá az egyetemi könyvtár kapcsolódó feladatait rendszerbe foglaló folyamatot. A

plágiumkeresés a holland fejlesztésű *Ephorus* rendszerrel zajlik.

Az egyetemi könyvtár kapcsolati rendszerét pozitív irányban befolyásolja, hogy az intézmény látja el a dolgozatok feltöltésével és a plágium-ellenőrzéssel kapcsolatos help-desk munkát. Ennek kapcsán Berek László számos kedvező hatásról számol be: a könyvtár megítélése javult, a könyvtárhasználati mutatók nőttek, az intézményközi kapcsolatok bővültek.

A *Nyugat-magyarországi Egyetem* is eleget tett az előírásoknak azzal, hogy 2012-től kezdve kialakították az egyetemi repozitóriumokat. Az MTMT-be bevitték az oktatók, kutatók, PhD hallgatók közleményeinek adatait, a *Publicatio*, illetve a *Doktori repozitóriumba* pedig visszamenőleg 2000-ig feltöltötték az egyetemi oktató- és kutatómunkához kapcsolódó műveket. 2015 végén a Doktori repozitóriumban 478 értekezés teljes szövege volt elérhető. A *Publicatio* repozitórium az egyetemi kiadványok, továbbá az oktatáshoz kapcsolódó tudományos és művészeti alkotásokat teszi elérhetővé. Az egyetemen végző hallgatók szakdolgozatai 2015 óta a Diplomamunka repozitóriumban kapnak helyet. *Tompáné Székely Zsófia*, az NYME könyvtári informatikusa kiemelte a repozitóriumok kialakításában és működtetésében a könyvtárosok meghatározó szerepét, akik az adatfeltöltéstől a DOI-számok biztosításán keresztül a koordinációig minden feladatot ellátnak.

A *Budapesti Corvinus Egyetem* 2007 óta építi a doktori disszertációkat tartalmazó repozitóriumot, amely 2015 végén több mint 800 megvédett értekezést tartalmazott. A hosszú távú megőrzés mellett a repozitórium célja a disszertációk láthatóvá tétele a nemzetközi tudományos életben. Ez utóbbi érdekében a repozitóriumokat regisztrálták a nemzetközi regiszterekbe, a keresőszolgáltatásokba, illetve csatlakoztatták a Dart-Europe aggregátor-szolgáltatóhoz. Figyelemre méltó érdeklődésről tesznek tanúbizonyságot a *Hoffmann Ádám* osztályvezető által közölt adatok. A 7-800 disszertációt és a hozzájuk kapcsolódó téziszüzeteket a vizsgált években 405-455 ezer alkalommal töltötték le, ami nemzetközi összehasonlításban is nagyon jó adat.

A *Moholy-Nagy Művészeti Egyetem* repozitóriuma sok tekintetben eltér a tudományegyetemen megszokott, gyakorlatilag csak szöveges műveket tartalmazó archívumoktól. A művészeti és dizájn-oktatással foglalkozó egyetemen a háromdimenziós tárgytól kezdve az animáción keresztül az

okoseszközökre készült alkalmazásokon át a szöveges dokumentumokig sokféle alkotást kell feltölteni. A tanulmánykötetben *Kun Dorottya* könyvtáros mutatja be a 2013 óta épülő *Designportal* gyűjteményét, amelyben már megtalálhatók az oktatói és hallgatói munkák. A komplex tervek szerint épülő repozitóriumba folyamatosan kerülnek be a doktori művek, a 135 éves intézmény történetével kapcsolatos dokumentumok, továbbá filmek, előadások és különböző könyvtári dokumentumok. A dizájn szakterület unikális forrásgyűjteménye a következő internetcímen érhető el:

<https://designportal.mome.hu>

Könyvtárak a felsőoktatás szolgálatában – tanulástámogatás és kompetenciafejlesztés a könyvtárban

A tanulmánykötet második fejezete három olyan tanulmánnyal indít, amelyek átfogó elemzést adnak a könyvtáraknak a tanulási-oktatási környezetben betöltött szerepváltozásáról. A további három tanulmány egy-egy felsőoktatási könyvtár fejlesztéséről, illetve a kompetenciafejlesztés terén kialakított jó gyakorlatáról szól.

Az *Eszterházy Károly Főiskola* docense, *Czeglédi László* ismerteti annak a kutatásnak az első fázisát, amely kérdőíves felméréssel zajlott a hazai felsőoktatási könyvtárak vezetőinek megkeresésével. Az első eredmények tanúsága szerint a válaszadó könyvtárak komolyan veszik az oktatás támogatását, de az e-learninghez képest a hagyományos szolgáltatások jelentős túlsúlyban vannak. A könyvtárosok nagy számban vesznek részt az oktatómunkában – annak ellenére, hogy az anyagi támogatás minimálisra csökkent. A válasz: a felsőoktatási könyvtárak e-bookokat, e-tananyagokat nem, vagy nem rendszeresen gyűjtenek, a repozitóriumokban a disszertációk és a szakdolgozatok megtalálhatók, de kevés a minősített repozitórium. A kutatás a következő években folytatódik.

2014-ben a *Pécsi Tudományegyetem* (PTE) *Könyvtár- és Információtudományi Intézete* kérdőíves felmérést végzett a felsőoktatásban résztvevő hallgatók körében. A kutatásban közreműködő *Varga Katalin* (igazgató, *Oktatókutatás és Fejlesztő Intézet – Pedagógiai Könyvtár és Múzeum*) így összegzi a tapasztalataikat: „...a felnövekvő tudós generációk számára a legnagyobb kihívást az információk értékelése és válogatása jelenti. Nincsenek birtokában a megfontolt döntésekhez

szükséges tudásnak, és ami a legnagyobb baj, nem is érzik ennek a fontosságát."

Varga Katalin ismerteti néhány korábbi, a digitális állampolgárság kompetenciarendszerének feltárására irányuló kutatást, majd számot ad a PTE égisze alatt végzett kérdőíves felmérés tanulságairól. A kutatásból egyértelműen kiderül, hogy az internethasználatban a kapcsolattartás a tanulás és munka együttesét is megelőzi. A könyvtárak egyértelműen háttérbe szorultak az internettel szemben.

A hallgatók a közösségi oldalakat gyakrabban használják, mint a lexikonokat vagy a bibliográfiákat – azzal együtt, hogy a nyomtatott dokumentumok hitelességét, megbízhatóságát valamelyest magasabbra értékelték, mint a közösségi médiákat. A könyvtárak szempontjából roppant tanulságos felmérést értékelve egyetérthetünk a szerzővel, aki létfontosságúnak tartja a hallgatók „szakmaspecifikus információs műveltségének” hatékony fejlesztését, amely feladat elsősorban a felsőoktatási és a tudományos könyvtárakra vár.

Az OECD PISA 2009-es és 2012-es felmérései tükrében elemezte a könyvtárak befolyását a tanulók mérhető teljesítményére Csík Tibor, az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet – Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főkönyvtárosa. A tanulmány először bemutatja a magyar diákoknak a PISA felmérésekben elért – sok vihart kavaró – eredményeit, majd azokra az összefüggésekre koncentrál, amelyek a tanulók otthonában fellelhető könyvek száma, továbbá az iskolai könyvtárak megléte vagy hiánya, illetve a nemzetközi kompetenciamérésben elért eredmények közötti korrelációt mutatja ki.

Csík Tibor így összegzi a felmérés tanulságait: „A könyvtárba járáshoz pozitívan viszonyuló diákok jóval eredményesebbek, mint az azt elutasítók.” Azokban az iskolákban jobb a tanulók eredménye, ahol van iskolai könyvtár. Amíg a legrosszabb teljesítményt az otthonukban 11-nél kevesebb könyvet tartó családok gyerekei mutatják föl, addig a legjobbak többsége mögött 500-nál több könyvvel bíró család áll. Mindezen tények ismeretében világosan látszik, hogy a tanulók kompetenciaszintjének javításához bővíteni kellene az iskolai könyvtárak állományát és szolgáltatásait.

Az Eszterházy Károly Főiskola Tittel Pál Könyvtár és Médiacentrum (TPKM) szaktájékoztatója, Fülep Ádám, az intézmény komplex könyvtárfejlesztési

folyamatának kialakítása során Kovács Máté könyvtárigazgatói munkásságát, egyetemi könyvtárszervezői tevékenységének tanulságait veszi górcső alá, és elemzi abból a szempontból, mit lehet hasznosítani csaknem hét évtized elteltével.

2015-ben a TPKM elsődleges célja a főiskola egyetemmé válásának elősegítése (amely 2016-ban megvalósult), az egyetemi könyvtár működési feltételeinek megteremtése, a kutatási-fejlesztési tevékenység színvonalas információs ellátása. A nyilvános szakkönyvtárként működő TPKM a minőségi szolgáltatásokat megfelelő kompetenciákkal bíró szakembergárdával látja el. A könyvtári helyiségeket inspiráló közösségépítő térré kívánják átalakítani. Az önkiszolgáló kölcsönzés bevezetése is a tervek között szerepel, annak érdekében, hogy a könyvtárosok a felszabaduló munkaidejükben fontos szakfeladatokat tudjanak ellátni.

A tanulástámogatás során alkalmazott módszereket, a kialakított digitális szolgáltatásokat és a felhasznált eszközöket mutatja be Csuk Csaba, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár és Levéltár könyvtárigazgató-helyettese. A könyvtár bekapcsolódott az egyetemi e-learning adminisztrátori feladatokba, melynek keretében részt vesz az oktatók és a hallgatók ez irányú képzésében, továbbá módszertani segítséget nyújt a Moodle rendszerben fejlesztett tananyagok elkészítéséhez. A felsoroltakon túl a könyvtár segíti az oktatókat a digitális eszközök oktatásba való bevonásában, az értékelő munkájukat könnyíti a plágiumkereső szolgáltatással, és emellett építi az oktatást támogató, a jogszabályoknak megfelelő dokumentumtárakat. A tanulmány ismerteti a felsorolt célok teljesítése érdekében használt keretrendszerek (Podcast, Moodle, Ephorus, MAHARA, Drupal CMS stb.) legfontosabb jellemzőit.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karának (ELTE TÓK) Könyvtára "a kortárs gyermekkultúrára fókuszáló projektpedagógiai kutató- és műhelymunkát indított" a könyves műveltség és a művészeti ágak közötti komplexitás érvényesítése érdekében. A projektről Bereczkiné Záluszkai Anna adjunktus és Lázárné Obbágy Katalin könyvtáros számol be a konferenciakötetben.

Az egyetemi képzés keretében szereplő tanegység, a Pedagógiai projekt keretében a hallgatók komplex módon tervezhetik meg saját munkájukat. A könyvtárosok nagy lehetőséget láttak „a könyvtár mind tanulási tér” koncepció bekapcsolására az

innovatív gondolkodás és a sokoldalú, önálló ismeretszerzés céljainak elérésébe – így alakult ki a közös projekt, amelynek célja a kortárs magyar gyermekkultúra megismertetése és megszerettetése. Az élményorientált irodalomközvetítést a középpontba helyező projekt sikeresnek bizonyult: a pedagógusjelöltek megismerték az olvasóvá nevelés komplex folyamatát és „az olvasásra inspiráló motivációs lehetőségek gazdag eszköztárát”.

A tanulmányok rövid ismertetése után szóljunk magáról a könyvről is. A szerkesztők – *Buzási Éva*, *G. Szabó Sára*, *Kiss Gábor* – kiváló színvonalú, átgondolt munkáját dicséri a kötet elrendezésében mutatkozó igényesség, a tanulmányok szerkezetében tapasztalható következetesség, a kulcsszavak feltüntetéséről a források kezeléséig megmu-

tatózó alaposság. Elismeréssel adózunk a kiadó szerepét betöltő Kaposvári Egyetem Egyetemi Könyvtára előtt, amelynek munkatársai szinte emberfölötti teljesítményt nyújtottak a konferenciakötet kiadása terén.

A tanulmányok értékét emeli, hogy a kötetben az illusztrációk többszínnyomásban jelennek meg. Az angol nyelvű kivonatoknak köszönhetően remélhetjük, hogy nemzetközi figyelem is irányul majd a konferenciát megszervező és a tanulmánykötetet kiadó, dinamikus, elhivatott közösségre, a Kaposvári Egyetem Egyetemi Könyvtárának munkatársaira.

Tószegi Zsuzsanna
c. egyetemi docens, ELTE BTK
tudományos újságíró